

34. Свенціцький І. Культурна праця Скиту Манявського / Іларіон Свенціцький // Скит Манявський та Богородчанський іконостас. – Жовква, 1926. – С. 1–28.
35. Труш І. Відновлене Ягайлонської каплиці на Вавели / Іван Труш // Артистичний вісник. – Річник І. За січень 1905. – Зошит І.
36. Церква Святого Духа в Рогатині : альбом / [авт.-упоряд. В. Мельник]. – К : Мистецтво, 1991. – С. 1–144.
37. Якимович М. Ікона Йова Кондзелевича “Святі Антоній і Феодосій” з Хресто-Воздвиженської церкви монастиря Скиту Манявського / Мирослава Якимович // Сакральне мистецтво Волині : матеріали ІХ міжнар. наук. конф. (Луцьк, 31 жовт. – 1 листоп. 2002 р.). – Луцьк, 2002. – С. 1–162.
38. Dzieduszycki W. Ikonostas Bogorodzanski (odbitka z Przaeglandu archeologicznego, zesz. 4) / W. Dzieduszycki. – Lwow, 1886.

В статті йде мова про історію реставрації іконостасу з церкви Воздвиження Честного Креста монастиря Скит Манявський (Богородчанський іконостас), авторства Іова Кондзелевича. Детально розглядаються етапи всіх реставраційних втручань в іконостас, виконаних на протязі більш як століття – в ХІХ і ХХ вв. Найбільше уваги приділено останній і остаточній реставрації в 1997–2005 роках, виконаній Львівським філіалом Національного науково-дослідницького реставраційного центру України.

Ключевые слова: іконостас з церкви Воздвиження Честного Креста монастиря Скит Манявський, Богородчанський іконостас, Іов Кондзелевич, реставрація, Войцех Дидушицький, Юліан Макаревич, митрополит Андрей Шептицький.

The article referred to language on the history of restorations of the iconostasis of the church of Exaltation of the Cross Monastery Maniava Cell (Bohorodchany iconostasis), authorship of Job Kondzelevicha. Considered in detail all phases of the restoration of all interventions in the iconostasis which were executed for more than one hundred years – in the nineteenth and twentieth centuries. Most attention pridilyna last and final restoration in 1997–2005’s, made by Lviv branch of the National research restoration center in Ukraine.

Key words: the iconostasis of the Church of Exaltation of the Cross Monastery Maniava Cell, Bohorodchany iconostasis, Job Kondzelevych, restoration, Wojciech Didushitsky, Julian Makarevich, Metropolitan Andrey Sheptytsky.

УДК 7.071.1 (477.86) “ХІХ/ХХ”

ББК 85.10

Ірина Чмелик

ХУДОЖНИКИ СТАНІСЛАВЩИНИ В МИСТЕЦЬКИХ ОБ’ЄДНАННЯХ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Стаття присвячена дослідженню участі станіславських художників у виставках, мистецьких об’єднаннях Західної України кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. Найбільш активним учасником мистецьких угруповань був Д.-Л.Іванцев, який входив до АНУМ (Асоціації Незалежних Українських Митців), під час навчання в Кракові заснував об’єднання “Зарево”, організував “Першу виставку образотворчого мистецтва Станіславицини” (1941). Висвітлюється також діяльність об’єднання образотворчих митців Станіслава “Оріон”, яке функціонувало протягом 1933–1939 років.

Ключові слова: виставки, мистецькі об’єднання, художнє життя, Станіславицина.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. як в Європі, так і в Україні характеризується значним поживаленням художнього процесу й, у першу чергу, завдячуючи мистецьким об’єднанням, які консолідували творчі сили за певними вподобаннями, спільними ідеями й поглядами на мистецтво. Тому метою статті є простежити участь станіславських художників у мистецьких товариствах і проведених ними акціях, визначити їх роль у зазначеному процесі. Досі цьому питанню не було присвячено окремого наукового дослідження, імена митців лише згадуються серед учасників та експонентів виставок різних об’єднань, а їх внесок в організацію та функціонування мистецьких угруповань залишається не з’ясованим.

Найважливішою ділянкою роботи мистецьких товариств були влаштовані ними виставки, які представляли досягнення живопису, скульптури, народного декоративно-ужиткового мис-

тецтва. Іноді до виставок долучалися художники, які підтримували ідеї угруповання, але не входили до нього. Цей вид діяльності є найбільш видимим з точки зору пересічного шанувальника мистецтва.

Одним із видатних художників, котрий деякий час проживав на Станіславщині, був Юліан Панькевич (нар. у с. Зелене Устя). Саме він разом з Іваном Трушем, Михайлом Грушевським, Василем Нагірним був ініціатором створення “Товариства для розвою руської штуки” (1898–1914). До того часу їздив по області, де розписував церкви (с. Яблунів біля Галича, Єзупіль, Сілець, Залісся та ін.), писав портрети мешканців цього краю, мальовничі пейзажі.

Це угруповання протягом декількох років було могутнім каталізатором розвитку українського мистецтва в Галичині, передовсім, церковного: виготовлялися плани церков, каплиць, церковний інвентар, діяли майстерні золотарства. Його члени виконували релігійні образи до іконостасів, вітарів, хоругов, плащениць. Основною метою об’єднання було через піднесення українського мистецтва витворити “руську школу штук красних”. Отож, діяльність “Товариства для розвою руської штуки” в основному концентрувалася навколо церковного мистецтва. Лідером цього руху був Василь Нагірний, що спроектував і втілював у життя низку церков [12, с.28–29]. У рамках угруповання Іван Труш заснував журнал “Будучність” (1899). Значними подіями були й організовані Товариством виставки. Так, на виставці 1900 р. уперше у Львові показали свої твори Олекса Новаківський, Осип Курилас і Антон Манастирський. Виставлялися І.Труш, Т.Копистинський, А.Пилиховський, Т.Терлецький, К.Устиянович, Я.Пстрак та інші. Преса відзначала, що найкраще на згаданій виставці запрезентував себе Юліан Панькевич, урахувавши досвід своєї кількالكітньої праці в церковному малярстві.

Товариство утворило майстерні з різьби іконостасів, окремі митці виконували для них образи, зокрема, А.Пилиховський, С.Томасевич, Т.Копистинський, О.Скруток, Ю.Панькевич, А.Манастирський, який є автором іконостаса в Успенській церкві в с. Крилос біля Галича.

Ю.Панькевич виставлявся також на виставках Товариства прихильників української літератури, науки і штуки (організатор І.Труш), яке існувало у Львові протягом 1904–1914 рр., серед членів – Михайло Жук, Михайло Бойчук, Станіслав Дембіцький та ін.). Зокрема, у 1905 р. у Львові організована перша спільна виставка галицьких і наддніпрянських митців, де Ю.Панькевич експонував 5 робіт (пейзажі “Осінь”, “Ліс”, “Поблизу Косова”, жіночий портрет та жанрову картину “Косарі”).

Тут же виставив свої твори Ярослав Пстрак, родом із Гвіздця на Коломийщині, який також був учасником “Народної виставки картин” (Кам’янець-Подільський, 1907). Вони стали окрасою Виставки домашнього промислу (Коломия, 1912) [16, с.7–23]. Серед творів народного декоративно-ужиткового мистецтва визначних гуцульських майстрів експонувалися картини художника “Вечеря”, “Писанки”, “Йордан”, “Портрет гуцула”, “Мандрівник”, “Лірник”, “Гість у дім – бог у дім”, “Жаб’ївські гуцули”, портрети гуцулок тощо. На виставці громадськість Коломийщини мала змогу вперше більш широко ознайомитися з творчістю свого земляка [16, с.32].

Ще один відомий станіславський художник Осип-Роман Сорохтей був учасником виставок ГДУМ (Гурток Діячів Українського Мистецтва)(Львів, 1926) [10, с.411]; VI, VII, VIII виставок АНУМ (Львів, 1934–1938), виставки стрілецьких пам’яток 1914–1934 (Львів, 1934) та ін.

Отож, ГДУМ був організований на початку 1922 року. Туди ввійшли художники-літератори, архітектори. Очолили Гурток Петро Холодний-старший (голова), Микола Голубець (заступник голови), Павло Ковжун (секретар). Гурток влаштував 4 виставки, учасниками були митці зі Східної України М.Бутович, П.Ковжун, В.Крижанівський, Р.Лісовський, Ю.Магалецький, Л.Перфецький, З.Подушко, О.Харків, В.Січинський, львів’яни О.Новаківський, О.Кульчицька, Я.Стефанович (Музика), Л.Гець, А.Манастирський, архітектор О.Лушпинський, різьбяр А.Коверко та ін. Зі станіславських митців виставлялися Петро Обаль, Осип Сорохтей, а також Іван Старчук (родом із с. Пилипи на Коломийщині), який у той час проживав у Львові (ілюстрував збірник УСС “Червона калина”). Головну увагу на виставках приділяли книжковій і газетно-журнальній графіці, яка мала виразне національне стилізовано-формальне обличчя [12, с.61].

Започаткований ГДУМ рух поставив проблему виховання молодих українських малярів у руслі національної традиції. Позитивним у діяльності Гуртка став випуск фахового журналу

“Українське мистецтво” (1926–1927, редактор Микола Голубець). З 1927 р. організаторська діяльність Гуртка занепадає [12, с.61].

У 1930-х рр. ситуація не змінилась, і станіславські митці часто ставали експонентами виставок, організованих львівськими мистецькими товариствами. Так, Денис Іванцев і Ярослав Лукавецький виставляли свої роботи на виставках АНУМ (Львів, 1934, 1935, 1937, 1938), “Ретроспективній виставці українського мистецтва за останні тридцять літ” (Львів, 1935) [13, с.9–12]. Їх твори, репрезентовані на VI виставці АНУМ, були відзначені мистецьким критиком М.Голубцем, який у львівському журналі “Новий час” писав: “...дуже щасливо здебюгував своїми двома експонатами молодий і темпераментний учень Краківської академії мистецтв Лукавецький Ярослав. З вибраними з цієї виставки творами Білецької, Борачека, Бутовича, Гаврилюка, Глушенка, Гординського, Грищенка, Дольницької, Мазепи, Сорохтея, Холодного і Лукавецького можна показатися на любій столичній виставці і не тільки не посоромити українського мистецтва, але внести в мистецтво ближчих і дальних сусідів низку свіжих і оригінальних ноток образотворчого світосприйняття” [4].

Асоціація Незалежних Українських Митців (АНУМ) була найбільш енергійною, послідовною й авторитетною порівняно з усіма іншими організаціями та художніми угрупованнями першої половини XX ст. на Західній Україні. АНУМ розворушила застій, об'єднала ті творчі сили, які тяжіли до сучасного рівня європейського мистецтва, підтримала галицький авангард. Вона дала потужну критичну думку... піднесла мистецтвознавчу культуру до стадії, коли стали можливими дослідження, аналіз різних проявів художньої творчості, обґрунтування генези вітчизняного мистецтва в його взаємозв'язках із мистецтвом інших народів і країн [12, с.69–70].

Дослідники припускають, що автором назви був Павло Ковжун. АНУМ за своєю художньою платформою була близька до АРМУ (Асоціація Революційних Митців України) – групи “візантиністів із практикою сучасного європейського мистецтва”, і ОСМУ (Об'єднання Сучасних Українських Митців) – угруповання українських сезанністів та експресіоністів, провідним представником якого виступив Віктор Пальмов. Уже в жовтні 1931 р. у залах Національного музею відкрилася перша виставка АНУМ “з участю запрошених французьких, італійських, бельгійських митців та української паризької групи”, як було сказано в каталозі. З місцевих художників у ній взяли участь П.Ковжун, Я.Музика, О.Новаківський та його учні М.Мороз, Р.Чорній, Г.Смольський, С.Луцик та інші. Згідно з каталогом, експонувалося всього 116 творів 43 авторів [12, с.70]. Друга виставка АНУМ присвячувалася мистецтву графіки.

Діяльність АНУМ була багатогранною: за час свого існування провела чотирнадцять виставок (з них три – за кордоном) з ілюстрованими каталогами, до участі запрошувалися автори звідусіль. Залучалися різні культурні осередки: українська “паризька група”, празька “Студія пластичного мистецтва”, краківське “Зарево”, варшавський “Спокій”, митці з Відня, Берліна, Мюнхена, зі Східної України й Росії, а також художники Львова і його околиць. Збірні виставки чергувалися з індивідуальними, серед них Олени Кульчицької, Льва Геца, Миколи Глушенка, Олекси Грищенка.

АНУМ об'єднала талановитих критиків і мистецтвознавців (Микола Голубець, Святослав Гординський, Михайло Драган, Павло Ковжун, Володимир Січинський та ін.). Це спонукало до видання широкоінформативного журналу “Мистецтво” (п'ять чисел). Вийшли друком монографії про творчість М.Андрієнка, Л.Геца, О.Сахновської та ін. У передмові до каталога шостої виставки (1934) Ковжун писав: “Ми не можемо сприймати пасивно мистецький світовий рух, ми можемо сприймати його лише активно, вносячи в нього й свої мистецькі елементи до сучасної мистецької творчості. Через це ми хочемо змусити нашу думаючу еліту зрозуміти наші зусилля, щоб тим самим притягнути її до співпраці, до сприйняття нашої творчості – одержати від нас нові очі, побачити новий світ у сфері кольору і форми” [17, с.3].

До керівництва Асоціації були обрані Ярослава Музика (голова), Павло Ковжун (секретар), Михайло Осінчук (скарбник) та уродженець м. Коломия Святослав Гординський. Серед членів Асоціації: Михайло Андрієнко (Париж), Микола Бутович (Прага), Лев Гец (Санок, Перемишль), Микола Глушенко (Париж), Марія Дольницька (Відень), Михайло Драган (Львів), Федір Ємець (Берлін), Маргіт Сельська (Львів), Роман Сельський (Львів), Володимир Січинський (Львів, Прага) [12, с.71]. У 1937 році залучений у члени АНУМ Денис Іванцев.

Учасниками акцій АНУМ були митці з краю та зарубіжжя: Олександр Архипенко (США), Володимир Баляс (Варшава), Михайло Бойчук (Київ), Северин Борачок (Париж), Юліян Буцманюк (Жовква), Марія Гарасовська (Краків), Олекса Грищенко (Париж), Михайло Жук (Харків), Іван Іванець (Львів), Денис Іванцев (Краків), Андрій Коверко (Львів), Едвард Козак (Львів), Нестор Кисілевський (Краків), Олена Кульчицька (Перемишль), Степан Луцик (Львів), Ярослав Лукавецький (Краків), Оксана Лятуринська (Прага), Галина Мазепа (Прага), Вітовт Манастирський (Варшава), Василь Масютин (Берлін), Петро Мегик (Варшава), Наталя Мілян (Краків), Михайло Мороз (Львів), Софія Налепинська (Київ), Андрій Наконечний (Краків), Петро Обаль (Краків), Іван Падалка (Харків), Анатоль Петрицький (Київ), Володимир Продан (Краків), Олена Рубісова (Париж), Олена Сахновська (Москва), Григорій Смольський (Львів), Осип Сорохтей (Станіслав), Ніл Хасевич (Варшава), Петро Холодний-молодший (Варшава), Роман Чорній (Львів) та ін. АНУМ як творче об'єднання зі своїм журналом "Мистецтво" проіснувала до 1939 року й улаштувала більше десяти великих виставок, де, крім українців, брали участь запрошені італійські та французькі митці: Дерен, Пікассо, Северіні, Тоцці та ін., випустила низку каталогів, монографій та альбомів [12, с.71]. Отож, географія учасників і експонентів виставок АНУМ є надзвичайно великою, що свідчить про потужний діапазон мистецьких проявів.

На шостій виставці АНУМ, де були представлені 162 роботи 21 автора, значну частину займали учасники мистецького об'єднання "Зарево", зокрема, полотна Марії Гарасовської, Михайла Кмітя, Ярослава Красневича, Ярослава Лукавецького, Володимира Продана (родом зі Снятина), Андрія Наконечного, Нестора Кисілевського (нар. у с. Яблунів, поблизу Коломиї) – усього 62 твори [17]. Д.Іванцев виставив 5 робіт: три живописні ("Зимовий похід УГА", "Осіній пейзаж", "Міст") і дві графічні ("Рибалка", "Ангел"), відзначені мистецькою критикою. Також були визнані як найбільш вартісні акварелі та рисунки О.Сорохтея разом із полотнами Олекси Грищенка та Миколи Глущенка [17].

Так само схвально сприймали твори Іванцева, експоновані на "Ретроспективній виставці українського мистецтва за останні ХХХ літ" (Національний музей, Львів, вересень-листопад 1935 року). Ця виставка була влаштована на честь митрополита Андрея Шептицького. Членами організаційного комітету виступили Олександр Архипенко, Микола Бутович, Святослав Гординський, Павло Ковжун (автор плаката цієї виставки), Дем'ян Горняткевич, Олекса Новаківський, Роман Сельський, Микола Федюк, Олена Кульчицька, Іларіон Свенціцький, а також Денис Іванцев, який відповідав за відбір творів молодих митців. Сам Іванцев виставив роботи: "Шкапа на снігу", "В сірій день, коні", "Рибалки ніччю" та офорт "Портрет" [13, с.9]. Крім нього, брали участь ще шість учасників "Зарева": Марія Гарасовська, Ярослав Лукавецький (виставив два твори: "Портретна студія", "Мертва натура"), Андрій Наконечний, Володимир Продан, уперше виставив скульптури Григір Крук (родом із с. Братишів на Тлумаччині) "як молодий обсерватор" (дві голови в гіпсі та бронзі). Отже, праці покутських митців зайняли почесне місце серед творів таких авторитетних майстрів, як О.Архипенко, М.Андрієнко, М.Бутович, О.Грищенко, О.Новаківський, О.Курилас та ін.

Активна громадська позиція та організаторські здібності Дениса-Лева Іванцева проявились уже під час навчання в Краківській академії мистецтв. Саме тут він стає ініціатором і організатором мистецького гуртка "Зарево" (Краків, 1933–1939) при різнобічній підтримці професора Ягеллонського університету Богдана Лепкого. Гурток ставив собі за мету консолідувати молодих митців, які тоді вчилися у вищих навчальних закладах Кракова, задля "розвою і пропаганди новітнього українського мистецтва. У самій назві був закладений незборимий рух, спалах, горіння, ранковий спів пробудження" [2, с.18]. Молоді митці зверталися переважно до вивчення національної мистецької традиції, яка в середині 1930-х рр. знову виступила на перший план в інтенціях українських митців [14, с.46]. Гурток у різний час складався від 10 до 14 осіб, найбільше серед його членів було художників, далі – архітекторів, скульпторів. Входили туди учні Краківської академії мистецтв М.Зорій, Я.Лукавецький, М.Гарасовська, Б.Стебельський, Н.Кисілевський, А.Наконечний, В.Продан та ін. Вони працювали, при сприянні Б.Лепкого, в аудиторіях Ягеллонського університету, проводили зібрання, диспути в домі

“Просвіти”. Творча діяльність “Зарева” була підтримана АНУМ, зокрема, його учасники виставляли свої роботи на львівських виставках АНУМ, про що вже зазначалося. Протягом свого існування “Зарево” організувало три виставки, де вагомими були мистецькі досягнення художників, які приїхали на навчання до Кракова зі Станіславщини.

Ще до організації гуртка Д.Іванцев та інші митці-українці стали експонентами виставки, присвяченої 60-літньому ювілею Б.Лепкого, яка була влаштована в Краківській “Просвіті” 1932 року. Були відзначені твори Д.Іванцева, М.Кмітя, О.Касараба, М.Гарасовської, Д.Горняткевича, М.Зоря та ін.

Під час німецької окупації у Львові була створена “Спілка українських образотворчих митців”, головою якої був Іван Іванець, серед експонентів виставок цієї організації також значиться Д.Іванцев. Усього організація провела п'ять виставок, Іванцев востаннє брав участь у третій виставці СУОМ, його твори “Дністер у Делеві” та “Місячна ніч на Дністрі” були відзначені мистецтвознавцями Михайлом Драганом і Ліною Федорович-Малицькою, яка писала: “Справжньою глибокою лірикою пересякла Іванцева “Місячна ніч на Дністрі”. З цяткованою (пуантилістичною) малярською технікою, яка відповідає розпорошенню місячного світла, образ цей зосередженням настрою, гармонійним кольоритом та правильною композицією один з найкращих цієї вистави” [15, с.12]. М.Драган відзначив твори О.Куриласа, А.Манастирського, гуцульські краєвиди та жанрові картини М.Мороза, а також пейзажі Д.Іванцева: “Дністер у Делеві” видержаний у кольорі і гарно скомпонований, “Ніч над Дністром” незвичайно трудна тема, в якій легко попасти на банальні ефекти. Іванцев вийшов у студії місячного світла пере-можно” [6, с.8].

На цій виставці також експонувався твір Ольги Плешкан “Молода”. Творча доля цієї мисткині розпочиналася саме в 1920-х рр. і була тісно пов'язана з львівським мистецьким середовищем. Ольга Плешкан, родом із Чортівця, Городенківського р-ну на Станіславщині, навчалась у мистецькій школі О.Новаківського. На початку 1930-х рр. разом з іншими учнями цієї школи брала участь у виставках, які відбувались у багатьох містах Західної України, зокрема, у Львові, Станіславі та ін. Так, у 1931 р. у Станіславі та Коломиї пройшли мандрівні виставки робіт О.Новаківського й картин його учнів М.Мороза, Р.Чорнія, С.Луцика, О.Плешкан, Г.Смольського [1, с.111]. Останній, до речі, також наш земляк, родом із Підгірок (тепер – у межах м. Калущ). Утім, після переїзду до Львова, художник залишився там працювати, у своїх творах зберіг замилювання рідним краєм, зокрема, у безлічі колористичних карпатських пейзажів.

О.Плешкан разом з іншими старшими учнями школи Олекси Новаківського М.Морозом, Г.Смольським, С.Луциком, В.Ласовським, В.Гаврилюком, Р.Чорнієм, М.Морачевською входила до мистецького гуртка “Руб”, що існував протягом 1933–1936 років. Об'єднання “Руб” випустило мистецький збірник “Карби”, у якому співпрацювали Б.-І.Антонич і новаківці В.Ласовський, А.Малюца та ін. Видання рясно ілюстроване репродукціями з творів Новаківського та його учнів, там публікувалися матеріали, присвячені творчості О.Новаківського, редакційній та виставочній діяльності АНУМ. Восени 1933 р. експонувалася виставка творів членів “Рубу”, присвячена 10-річчю існування школи та 60-річному ювілею їх учителя – Олекси Новаківського. Члени “Рубу” експонували твори на виставках АНУМ, “Ретроспективній виставці українського мистецтва за ХХХ останніх літ у Львові”. Серед учасників – Володимир Гаврилюк, Володимир Ласовський, Степан Луцик, Антін Малюца, Михайло Мороз, Іванна Нижник, Ольга Плешкан, Стефа Рудакевич, Григорій Смольський, Роман Чорній [12, с.72–73].

У кінці XIX – на початку XX ст. у Львові виникають мистецькі об'єднання образотворчого спрямування, куди входили, як ми бачимо, станіславські художники. На теренах Станіславщини питання про організацію об'єднання образотворчих митців постало аж у 1930-х рр., оскільки цей регіон, зокрема Гуцульщина та Покуття, вважалися центром народних художніх промислів, і до цього часу тут працювали творчі майстерні й артілі народних майстрів з ткацтва, килимарства, художнього дерева тощо.

З утворенням першого мистецького об'єднання “Оріон” (Зв'язок митців і шанувальників мистецтва) у Станіславі пов'язана активізація художнього життя в 1930-х роках. Завданням

угруповання була організація в місті виставок та імпрез [19, с.1]. До “Оріону” входили митці Еміль Дубрава, Марія Зіммерманівна, Володимир Лопушняк, Владислав Лючинський, Войцех Пшедвоєвський, Геза Розмус, Михайло Сулима, який виступав і як мистецтвознавець, інженери Т.Ковальський, К.Кунн, Я.Тиський, доктор Е.Керницький. Перелічені митці були експонентами Першої виставки “Дні землі Станіславської”, що відбулась у вересні 1933 р., де були представлені твори живопису, графіки та скульптури. До 1938 р. “Оріон” влаштував шість виставок, на яких в основному експонувалися роботи зазначених художників, що проживали в Станіславі. Одна з виставок була організована в травні 1938 року. Участь у ній взяли місцеві малярі: Еміль Дубрава, Кароль Коссак, Владислав Лючинський, Геза Розмус, Войцех Пшедвоєвський [19, с.1]. Ця імпреза була поєднанням кількох персональних експозицій, де кожен з митців презентував свою творчість. Тут були виставлені твори реалістичного спрямування, що, у першу чергу, було розраховане на пересічного глядача, якому дані тенденції в мистецтві були найбільш зрозумілі. Це також свідчить про міцні традиції реалістичного малярства, хоча нові риси відчутні, наприклад, у творчості В.Лючинського, зокрема, вплив імпресіонізму в його пейзажах. Метою цих виставок було показати мистецтво, близьке й зрозуміле різним верствам населення, а також, щоб якомога більше людей наблизилося до мистецтва, незважаючи на більшу чи меншу міру своєї обізнаності в сучасному мистецтві. За свідченням тогочасної преси, виставки показали великий потенціал митців-пластиків Станіслава [19, с.2].

“Оріон” – це спілка талановитих митців, які працювали в різних видах і напрямках мистецтва й у той час проживали в Станіславі. До старшої генерації митців належали Е.Дубрава й В.Пшедвоєвський. Е.Дубрава надавав перевагу акварелі: на виставках “Оріону” експонувалися твори з архітектурними мотивами Станіслава, карпатські пейзажі, а також етюди з буденного гуцульського життя. Скульптор В.Пшедвоєвський працював у царині портрета та побутового жанрі. Більшість творів К.Коссака, ще одного експонента виставок “Оріону”, – це побутові композиції, виконані в техніці акварелі, де значне місце займає щоденне життя гуцулів, їхні подорожі, прощання й зустрічі біля церкви, повернення додому по засніжених Карпатах тощо. Такі етюди надзвичайно вправні, чітка структура, яскраві, вдало підібрані кольори. У творах з життя гуцулів Коссака, як і його вчителя Владислава Яроцького, перш за все цікавила колористика. Його мистецтво є зразком етнографічної ілюстрації, що не виходить за межі реалізму.

Скупі відомості про митців-засновників “Оріону” Марію Зіммерманівну та Володимира Лопушняка, які навчалися у Краківській академії мистецтв. Інформація про їх твори не зустрічається в періодиці та каталогах тих років, невідоме їх місцезнаходження.

Оригінальною постаттю серед митців “Оріону” є Геза Розмус. На його творчість вплинули польські реалісти Юліуш Брандт, Юліуш Коссак та Ян Матейко. Терен його праці – це мальовничі краєвиди Карпат, побут гуцулів, а також історичні картини (“Ранні розбійники”, “Зустріч Б.Хмельницького з Бутурлінім”). Він був одним із небагатьох випускників Варшавської академії, які присвятили свою творчість українській тематиці [9, с.411].

Після 1939 р. “Оріон” знову, хоч і рідше, з’являється на виставках. К.Коссак, В.Лючинський, В.Пшедвоєвський виставлялися на “Першій виставці образотворчого мистецтва Станіславщини”, після чого, у зв’язку з початком воєнних дій, значна частина художників покинула Станіслав.

Серед митців, які входили до “Оріону”, більшість освіти здобували в академіях мистецтв у Кракові, Варшаві, Мюнхені. Та, працюючи тут, вони у творах відображали особливості гуцульського побуту, карпатської природи й станіславських ландшафтів, створювали портрети видатних діячів культури, науки й мистецтва краю, писали історичні твори на теми, пов’язані з Прикарпаттям.

Надалі поступальний розвиток образотворчого мистецтва яскраво представлений ще однією довоєнною виставкою – “Перша виставка образотворчого мистецтва Станіславщини” (Станіслав, травень-червень 1941 р.), організованою Д.-Л.Іванцевим і Я.Лукавецьким. Завданнями імпрези були: дати змогу “художникам-самодіяльникам поглибити своє знання і скристалізувати не визначене ще своє творче прагнення, а також ознайомити широку громадськість із творчістю художників-професіоналів” [8, с.3]. Ця виставка засвідчила високий рівень живо-

пису, графіки, скульптури, народного мистецтва, а також те, що тут склався потужний мистецький осередок, зокрема, з великою кількістю експонованих творів (459) і представлених професійних і народних митців (148). Серед учасників бачимо М.Зорія, Д.Іванцева, К.Коссака, К.Крайківського, Я.Лукавецького, В.Лючинського, В.Пшедвоєвського, М.Мороза та інших, значне місце займали твори декоративно-ужиткового мистецтва народних майстрів.

Було видано ілюстрований каталог до виставки, де вступну статтю написав Д.Іванцев. Ця подія повинна була засвідчити високий рівень дорадянського мистецтва в Станіславі [9, с.411]. Однак усі позитивні зрушення, що відбувались у цей час, розглядалися виключно як досягнення радянської влади.

На виставці поряд із реалістичними тенденціями були представлені нові мистецькі стилістичні напрями, перейняті митцями в навчальних закладах за кордоном. Мистецька критика відзначила роботи Іванцева, Лукавецького, Зорія, Коссака, Мороза, які привертала увагу своїми новими рисами в розумінні суті сучасного мистецтва, а також живописних і пластичних завдань. Виставка цікава й тим, що дала змогу отримати більш чи менш повне уявлення про образотворче мистецтво краю, зокрема про тих митців, які новою силою ввійшли в мистецький процес у 1930-х роках.

Зі встановленням радянського тоталітаризму в 1939 р. у Галичині було проголошено, що “радянська влада відкрила шлях для розвитку народних талантів” [7, с.34], але ці “таланти” повинні були визнавати комуністичну ідеологію. І, як підтвердження, уже в 1940 р. у Станіславі відбулась обласна виставка народного мистецтва. Того ж року гуцульські народні вироби експонувалися на “Виставці образотворчого мистецтва західних областей України і народної творчості гуцулів” у Києві, Москві. Серед образотворчих митців там були виставлені твори Я.Пстрака (“Гуцул”, “Каменярь”) і Д.Іванцева [12, с.79]. У журналі “Образотворче мистецтво” за 1941 р. зустрічаємо схвальний відгук про експоновані твори Пстрака, Труша, Новаківського: “...західноукраїнські художники в більшості своїх робіт зуміли зберегти почуття міри і не впасти в дешевий побутовізм і етнографізм” [3].

Окремо варто згадати митців, чиє життя згодом було пов'язане з культурними зрушеннями зарубіжжя. Утім це питання заслуговує окремого дослідження. Зараз тільки побіжно зупинемося на деяких аспектах зазначеного явища. У цій царині важливою видається творча й організаційна робота мистецького критика й живописця Богдана Стебельського (нар. у с. Томашівці на Калущині). Навчаючись у Краківській академії мистецтв, після Д.Іванцева очолив мистецьке об'єднання “Зарево” (1936–1939). Згодом, у Мюнхені, реалізував себе в діяльності Українського літературно-мистецького об'єднання (УЛМО) та Української Спілки образотворчих митців (УСОМ) [18, с.200]. Переїхавши 1949 р. до Канади, став співзасновником Української Спілки образотворчих митців у Канаді (УСОМ) і з 1956 р. її очолив. Опікувався й іншими культурними об'єднаннями в Канаді, створеними в 1960-х роках.

У зв'язку з тим, що в Станіславі в першій третині XX ст. не існувало власного мистецького об'єднання, художники Станіслава наприкінці XIX – на початку XX ст. виставляли свої твори на виставках, організованих львівськими мистецькими товариствами, у тому числі Я.Пстрак, О.Сорохтей. Видатний художник Ю.Панькевич став одним з ініціаторів створення Львівського Товариства для Розвою руської штуки. Згодом молоді митці, навчаючись у Краківській академії мистецтв, зокрема Я.Лукавецький, М.Зорій, Д.Іванцев, стають учасниками мистецького об'єднання “Зарево” й експонують свої праці на виставках у Кракові та Львові. Найактивнішим учасником товариств і виставок у 1930-х – на початку 1940-х рр. був Д.Іванцев. Отож, прикарпатські митці склали вагомую частину мистецьких об'єднань інших міст, долучаючись до їхнього культурного процесу, тим самим здобуваючи славу й своєму краю. Активізації художнього життя Станіслава 1930-х рр. сприяло перше об'єднання образотворчих митців “Оріон”, яке займалось організацією виставок пластичного мистецтва. Важливим підсумком мистецького розвитку регіону 1930-х рр. стала Перша виставка образотворчого мистецтва Станіславщини, організована Д.Іванцевим і Я.Лукавецьким, що об'єднала як професійних, так і народних майстрів, які працювали в різних видах образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

1. Альманах Станиславівської землі : зб. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини / ред.-упоряд. Б. Кравців. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – Т. 2. – С. 111.
2. Аронець М. Денис-Лев Іванцев: життя і творчість / М. М. Аронець. – К. : Грані-Т, 2008. – 76 с. : іл.
3. Виставка образотворчого мистецтва і народної творчості гуцулів // Образотворче мистецтво. – 1941. – № 4.
4. Голубець М. VI виставка АНУМ / М. Голубець // Новий час. – Львів, 1935. – Ч. 5.
5. Грюнберг С. Перша обласна виставка образотворчого мистецтва Станиславщини / С. Грюнберг // Радянська Україна. – 1941. – 20 травня. – С. 4.
6. Драган М. Третя виставка Спілки Українських образотворчих митців / М. Драган // Наші дні. – Львів, 1943. – Ч. 35. – С. 8.
7. Історія міст і сіл УРСР в 26 томах. Івано-Франківська область. – К. : Ін-т історії АН УРСР, 1971. – 639 с. : іл.
8. Каталог першої виставки образотворчого мистецтва Станиславщини / [авт.-упоряд. Д. Іванцев]. – Станіслав, 1941. – 36 с.
9. Мисюга Б. Мистецтво Станіслава 30–40-х років ХХ століття / Б. Мисюга // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ столітті. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – С. 408–411.
10. Мисюга Б. Пейзажне малярство на виставках ГДУМ / Б. Мисюга // Мистецтвознавство 2000. – Львів, 2001. – С. 103–114.
11. Молися і працюй. Денис-Лев Іванцев відповідає на питання Юрія Андруховича // Перевал. – 1993. – № 1. – С. 4–11.
12. Нога О. Мистецькі товариства, об'єднання, спілки Львова 1860–1998 / О. Нога, Р. Яців // Матеріали до довідника. – Львів : Українські технології, 1998. – 122 с.
13. Ретроспективна виставка українського мистецтва за останні ХХХ літ (Львів, ІХ–ХІ 1935) : каталог / [авт. вступ. статті В. Залозецький]. – Львів, 1935. – 34 с.
14. Ріпко О. “Зарево” в культурному русі Галичини у 1920–30-х роках / О. Ріпко // Григорій Крук та європейська пластика середини ХХ століття : матеріали міжнар. наук. конф. – Івано-Франківськ, 1992; К., 1995. – С. 45–49.
15. Федорович-Малицька Л. З приводу закриття III виставки Спілки образотворчих митців у Львові / Л. Федорович-Малицька // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 54. – С. 12.
16. Фіголь М. П. Ярослав Васильович Пстрак / М. П. Фіголь. – К. : Мистецтво, 1966. – 68 с. : іл.
17. Шоста виставка АНУМ : каталог / [упоряд. і авт. вступ. статті П. Ковжун]. – Львів, 1935.
18. Яців Р. М. Українське мистецтво ХХ століття : ідеї, явища, персоналії : зб. статей / Р. Яців. – Львів : ВФ “Афіша”, 2006. – 351 с.
19. Tyrowicz L. Wspolczesni Malarze Stanislawowscy / Ludwik Tyrowicz // Odbitka z zeszl 2. rocznika 1/1938. Kwartalnika Zloty Szlak. – 4 s.

Стаття посвячена дослідженню участя станиславських художників в виставках, художественних об'єднаннях Західної України кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. Найбільш активним учасником художественних групировок был Д.-Л.Іванцев (член АНУМ – Асоціації Независимых Украинских Художников), которий еще во время учебы в Кракове учредил об'єднання “Зарево”, організував “Первую виставку изобразительного искусства Станиславщини” (1941). Освячена также деятельность об'єднання художников Станислава “Орион”, которое функционировало в течение 1933–1939 годов.

Ключевые слова: *виставки, художественные об'єднання, художественная жизнь, Станиславщина.*

The article is devoted to the research of participation of Stanislaviv painters in the exhibitions, art unions of the Western part of Ukraine in the end of the XIXth and the first half of the XXth centuries. The most active participant of the art unions was D.L.Ivantsev. He was the member of the Association of Independent Ukrainian Artists. During his study in Krakow he organized art union “Zarevo”, “The first exhibition of the fine art of Stanislaviv region” in 1941 as well. The article describes the union of the painters of Stanislaviv “Orion”. It has been functioning from 1933 till 1939.

Key words: *exhibitions, art union, artistic life, Stanislaviv region.*